

УДК 343

Karpenko M.I., Horak S.O.

CURRENT STATISTICS, ANALYSIS AND EXAMPLES OF CORPUS DELICTI OF CRIME UNDER ART. 426 CRIMINAL CODE OF UKRAINE «INACTIVITY OF MILITARY AUTHORITIES»

M.I. Карпенко

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»*

S.O. Гопак

*студент V курсу
ВНЗ «Національна академія управління»*

СУЧАСНА СТАТИСТИКА, АНАЛІЗ ТА ПРИКЛАДИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 426 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ («БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОЇ ВЛАДИ»)

Постановка проблеми. Конституція України визначає, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону (ст.65 Конституції України) [1].

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави (ст.17 Конституції України) [1].

Від стану законності і військового правопорядку у Збройних Силах та інших військових формуваннях, що діють відповідно до законодавства України, багато в чому залежить ефективність виконання покладених на них найважливіших державних задач. Окремі закони, військові статuti та інші підзаконні нормативні акти чітко і точно регламентують усі сфери життя та діяльності Збройних Сил. На військовослужбовців покладається неухильне дотримання Конституції України, законів і підзаконних актів, Військової присяги, наказів командирів (начальників). Все це багато в чому зумовлює специфіку суспільних відносин у сфері несення військової служби, а також особливості і суспільну небезпеку їх порушень, у тому числі і злочинів. Нормативною базою боротьби з військовими злочинами є Розділ XIX Особливої частини КК України (статті 401-435) [6; 7].

Дивлячись на те, що проблематика, порушеної теми у статті, пов'язана зі злочином, передбаченим ст. 426 КК України, ми допускатимемо певну неточність, не враховуючи й інші статті Розділу XIX Особливої частини КК України. Пов'язано це з тим, що даний розділ має свої особливості: ще на початку ст. 401 КК України закріплено поняття військового злочину, але стосовно дефініцій для розділу, а можливо й для кодексу загалом – детальніше далі у статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З'ясуванням зазначених питань займалися такі вчені, як: С.І. Дячук, В.І. Касинюк, Б.В. Леонов, В.К. Матвійчук, О.В. Нарожна, М.І. Панов, М.І. Хавронюк, С.О. Харитонов та ін.

Метою статті є спроба автора узагальнити правову (наукову) думку щодо злочину, передбаченого ст.426 КК України: «Бездіяльність військової влади», висловитись стосовно недоліків у Розділі КК України, присвяченому військовим злочинам, здійснити певний екскурс у законодавство ряду інших зарубіжних держав, включаючи країни – учасниці СНД, а також підкріплюючи теоретичний матеріал сучасною практикою та статистичними даними, підвести підсумок у розгляді кримінально-правової характеристики зазначеного злочину, для найбільш сприйнятливого засвоєння матеріалу різними верствами населення.

Основні результати дослідження. Для широкого розуміння зазначеної теми статті, слід використовувати дещо більше джерел, аніж задовольнитися лише Кримінальним кодексом України. На це вказує ряд причин:

По-перше, звужена кількість термінів. У Кримінальному кодексі України, зокрема, у Розділі XIX, не зазначено певних дефініцій, що є достатньою перепорою, для засвоєння викладеної інформації. Прикладом є поняття, такі як: «Воєнний стан», «бойова обстановка», хоча з приводу останньої, є певні позитивні зміни – в редакції Закону № 194-VIII від 12.02.2015), але цього на нашу думку недостатньо, так як не вирішено головної проблеми – легкого сприймання інформації, а все через те, що зазначена дефініція міститься у примітці до ст. 402 КК, в той час коли термін «бойова обстановка» використовується й надалі в:

- ст.403. Невиконання наказу (ч.3);
- ст.404. Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ч.4);
- ст.405. Погроза або насильство щодо начальника (ч.4);
- ст.407. Самовільне залишення військової частини або місця служби (ч.5);
- ст.408. Дезертирство (ч.4);
- ст.409. Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ч.4);
- ст.410. Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ч.4);

- ст.411. Умисне знищення або пошкодження військового майна (ч.4);
- ст.413. Втрата військового майна (ч.3);
- ст.418. Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання (ч.3);
- ст.419. Порушення правил несення прикордонної служби (ч.3);
- ст.420. Порушення правил несення бойового чергування (ч.3);
- ст.421. Порушення статутних правил внутрішньої служби (ч.3);
- ст.425. Недбале ставлення до військової служби (ч.4);
- ст.426. Бездіяльність військової влади (ч.4);
- ст.426-1. Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ч.5);
- ст. 428. Залишення гинучого військового корабля (ч.3).

Загалом, термін згадується у 17-ти статтях (з 34-х) Розділу XIX Особливої частини Кримінального кодексу України, і це не враховуючи ст.402 КК. Таким чином, більше ніж у половини статей вищезазначеного розділу, використовується дефініція «*бойова обстановка*», пересічний громадянин, у свою чергу, повинен наперед знати, що роз'яснення він може знайти лише у примітці до ст.402 КК. Нонсенс? Звичайно. Адже закони пишуться для усіх верств населення. Не важливо, чи маєш ти вищу освіту чи ні. Користувач КК не повинен мати труднощів у момент ознайомлення із законом.

По-друге, загалом впливає з першого пункту, примітки до статей розташовані незручно для сприймання. Примітка може розкривати деякі питання з приводу диспозиції статті, але вона стосується не лише даної статті, а й інших статей КК, знову виникають незручності у використанні закону, слід шукати серед статей – одну, де зазначена та сама, раніше згадана примітка. Більш зручним є той випадок, коли користувач звертається до початку розділу, із приводу з'ясування визначення того чи іншого слова, що застосовується у законі. Адже, ми маємо поняття військового злочину, зазначеного у ст.401 КК.

Враховуючи вже зазначене, варто внести до КК визначення «*військово-зобов'язаний*», «*особливий період*» та ін., перенести на початок розділу роз'яснення «*істотної шкоди*», «*тяжких наслідків*». Звичайно, для вирішення питання зручності існує два підходи:

1. Зробити щось на кшталт визначення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (тобто при використанні певної статті, ми повинні звертатись до ст.22 КК), таким чином, створити статтю, яка б розкривала поняття «*істотної шкоди*» та «*тяжких наслідків*» окремо для кожної статті Розділу XIX Особливої частини (за необхідності).

Такий підхід дає змогу раціонально та економічно вирішувати дану проблему.

2. Другий підхід полягає у наступному: зазначення під кожною статтею, де згадуються поняття «*істотної шкоди*» та «*тяжких наслідків*», власне, вищевказаних дефініцій для більш зручного і швидкого сприймання.

Слід враховувати, що не лише словник військових термінів дає можливість ознайомитись із тією чи іншою дефініцією, а й законодавство, що в юриспруденції є більш важливим. Таким чином, ми змальовуємо третій підхід:

створення спеціальної бланкетної норми, яка б зазначала нормативно-правові акти, у яких можна знайти настільки потрібні визначення. До речі, заміщення таких часто застосованих понять, як «чинне законодавство», та «інші нормативно-правові акти» тощо, слід замінити посиланнями (тими ж бланкетними нормами), що спрощуватиме використання закону, і це вже стосується законодавства в цілому.

Особливий період – період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [17].

Особливий період – період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [18].

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [17].

Військове формування – створена відповідно до законодавства України сукупність військових з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями і призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканності у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій [17].

Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності [16].

Вище наведені терміни, роз'яснення яких можна знайти лише в інших законах України, зокрема: «Про оборону України», «Про Збройні Сили України» надають можливість зрозуміти інформацію викладену у диспозиції норми, зазначеної у КК.

Тепер докладніше про *ст. 426 КК України: «Бездіяльність військової влади»*.

Відтепер, коли взятий курс на зближення із Заходом, в черговий раз в історії країни, слід детальну увагу приділяти законодавству та звичаям держав, які представляють перший рівень – «високорозвинутих країн», за індексом людського розвитку. Головна мета – знайти аналог норми (ст.426 КК) у законодавствах країн Європи.

Для роз'яснення цього питання в законодавстві Німеччини, ми звертаємося, щонайменше, до *Військово-кримінального кодексу (Wehrstrafgesetz)* та *Кримінального кодексу Німеччини (Strafgesetzbuch)*.

Отже, *Військово-кримінальний кодекс* Німеччини має таку норму, як: «Неповідомлення» (переклад авт., далі: «п. а.»), зазначену у (§ 43) [12].

В цій нормі зазначається, що особи, які негайно не повідомляють про здійснення злочину, зазначеному у (§ 27, з нім. – «заколот»), цього кодексу, а також (§ 109e Abs. 1 des Strafgesetzbuches, з нім. – «саботаж»), зазначеному у *Кримінальному кодексі* Німеччини, несуть відповідальність у вигляді тюремного ув'язнення до 3 років. *Суб'єктом* складу злочину являється як військовослужбовці рядового складу, так і офіцери.

Треба додати, що також має місце застосування – (§ 139, *Strafgesetzbuch*) «звільнення від відповідальності за неповідомлення запланованого злочину» [13].

Законодавство туманного Альбіону (Великобританії) дещо відрізняється від законодавства Німеччини, нічого дивного, так як це інша правова сім'я – англосаксонська. У даному випадку слід приділяти увагу саме закону «*Armed Forces Act 2006*» («Про збройні сили», 2006 року), а саме *Розділ 1 Закону; п. «b» ч.1 ст. 10* («Незатримання дезертирів та прогульників», п. а.). У цьому пункті зазначено, що особа несе відповідальність за невжиття заходів, які вона могла застосувати, аби затримати правопорушника. Будь-який вирок, у вигляді позбавлення волі щодо такого злочину, не повинен перевищувати двох років [14].

Новий Кодекс військової юстиції Франції передбачає наступне: будь-яка особа, яка намагається сховати факт дезертирства, або сховати дезертира повинна бути покарана згідно із рішенням компетентної судової інстанції позбавленням волі строком на 2 роки, крім того, даною нормою передбачено, що у випадку, коли особа не є військовослужбовцем та не відноситься до інших збройних формувань, вона додатково карається штрафом у розмірі від 3 750 євро (104 783 грн, станом на січень 2016 р.) [10; 11].

І наостанок, представник СНД (Співдружність Незалежних Держав) – Республіка Білорусь. Виходячи з того, що країни Західної Європи не мають спеціальної норми, яка б чітко врегульовувала питання бездіяльності військової влади, як ми вже мали змогу переконатися, звертаємося до законодавства країни, в якому чітко, аналогічно нашому, передбачена відповідальність за вищезгадане діяння, власне, у *Кримінальному кодексі*, а саме – *ст. 455 КК Республіки Білорусь* («Злоупотребление властью, превышение власти либо бездействие власти»):

«Злоупотребление начальника или должностного лица властью или служебными полномочиями, превышение власти или служебных полномочий, *умышленное бездействие власти*, совершенные из корыстной или иной личной заинтересованности, повлекшие причинение ущерба в крупном размере или существенного вреда правам и законным интересам граждан либо государственным или общественным интересам, –

наказываются ограничением по военной службе на срок до двух лет, или арестом на срок до трех месяцев, или направлением в дисциплинарную воинскую часть на срок до двух лет, или лишением свободы на срок от двух до шести лет со штрафом или без штрафа и с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью» [15].

У частині другій ст.455 КК РБ зазначено:

«Превышение власти или служебных полномочий, сопряженное с насильем либо совершенное с применением оружия, –

наказывается ограничением по военной службе на срок до двух лет, или направлением в дисциплинарную воинскую часть на срок от одного года до двух лет, или ограничением свободы на срок от двух до пяти лет, или лишением свободы на срок от трех до десяти лет с конфискацией имущества или без конфискации и с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью».

Частина третя ст.455 КК РБ:

«Деяния, предусмотренные частями первой или второй настоящей статьи, совершенные в военное время или в боевой обстановке либо повлекшие тяжкие последствия, –

наказываются лишением свободы на срок от пяти до двенадцати лет с конфискацией имущества или без конфискации и с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью».

Нарешті переходимо до національного законодавства держави.

Статути Збройних Сил України вимагають, щоб кожен командир або начальник використувавши повною мірою надану йому владу в інтересах військової служби, підвищення боєздатності ввіреної йому військової частини чи підрозділу, суворого дотримання військової дисципліни і порядку. Злочинна бездіяльність військової службової особи, невживання нею заходів, яких вона зобов'язана була вжити в конкретній обстановці для запобігання суспільно небезпечних наслідків, може завдати великої шкоди військовій службі [9].

Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України зазначено – ст.59. Командир (начальник) зобов'язаний:

– негайно доповісти старшому командиру (начальнику) про кримінальне чи корупційне правопорушення, вчинене підлеглим військовослужбовцем, а командир (начальник) військової частини (установи) – негайно повідомляти про це відповідному прокурору, а в разі вчинення кримінального чи корупційного правопорушення військовослужбовцем Збройних Сил України – начальнику відповідного органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України;

– встановлювати у військовій частині, на кораблі (у підрозділі) такий внутрішній порядок, який гарантував би неухильне виконання законів України і положень статутів Збройних Сил України;

– показувати приклад дисциплінованості, неухильного виконання вимог законодавства, наказів і розпоряджень командирів (начальників); бути ввічливим і справедливим у ставленні до підлеглих, не принижувати їх честі і гідності;

– постійно виховувати підлеглих у дусі гуманізму та людяності, спираючись при цьому на загально визнані принципи міжнародного права;

– проводити роботу щодо зміцнення військової дисципліни, запобігання надзвичайним подіям, кримінальним та іншим правопорушенням серед особового складу, своєчасно виявляти й усувати їх причини; аналізувати стан військової дисципліни і об'єктивно доповідати про це старшому командирові (начальникові);

– виявляти чуйність та бути уважним до підлеглих, поєднувати вимогливість і принциповість з повагою до їх честі і гідності, вникати в проблеми їх побуту, забезпечувати соціальну та правову захищеність, у разі необхідності клопотати за них перед старшими командирами (начальниками);

– знати потреби і запити особового складу, приймати рішення за його заявами, скаргами та іншими зверненнями [20];

Дисциплінарним статутом Збройних Сил України зазначено –

ст. 5 Статуту: «За стан дисципліни у військовому з'єднанні, частині (підрозділі), закладі та установі відповідає командир. Інтереси захисту Вітчизни зобов'язують командира постійно підтримувати військову дисципліну, вимагати її додержання від підлеглих, *не залишати поза увагою жодного дисциплінарного правопорушення.*

Стан військової дисципліни у військовій частині (підрозділі), закладі, установі та організації визначається здатністю особового складу виконувати в повному обсязі та в строк поставлені завдання, морально-психологічним станом особового складу, спроможністю командирів (начальників) підтримувати на належному рівні військову дисципліну.

Стосовно кожного випадку правопорушення командир зобов'язаний прийняти рішення щодо необхідності притягнення винного до відповідальності залежно від обставин скоєння правопорушення, ступеня вини, попередньої поведінки порушника та розміру завданих державі та іншим особам збитків.

Діяльність командира щодо підтримання військової дисципліни оцінюється не кількістю накладених ним дисциплінарних стягнень, а виконанням обов'язків з додержанням вимог законів і статутів Збройних Сил України, повним використанням дисциплінарної влади для наведення порядку і запобігання порушенням військової дисципліни.

Кожний військовослужбовець зобов'язаний сприяти командирові у відновленні та постійному підтриманні порядку й дисципліни.

Командир, який не забезпечив додержання військової дисципліни та не вжив заходів для її відновлення, несе встановлену законом відповідальність» [19].

Ст.45 Статуту:

«У разі невиконання (неналежного виконання) військовослужбовцем своїх службових обов'язків порушення військовослужбовцем військової дисципліни або громадського порядку командир повинен нагадати йому про обов'язки служби, а за необхідності – накладити дисциплінарне стягнення.

За вчинення адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність за цим Статутом, за винятком випадків, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення [19].

(Глава 13-Б військові адміністративні правопорушення, ст. 172-16. КУпАП: стаття 172-16. Бездіяльність військової влади

Умисне невжиття заходів щодо припинення злочину, що вчиняється підлеглим, або не направлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення, а також інше умисне невиконання військовою службовою особою покладених на неї службових обов'язків -

тягнуть за собою арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб) [21].

За вчинення корупційних діянь чи інших правопорушень, пов'язаних із корупцією, військовослужбовці несуть відповідальність згідно з *Кодексом України про адміністративні правопорушення*. У разі вчинення кримінального правопорушення військовослужбовець притягається до кримінальної відповідальності [19].

Командири, які у разі виявлення ознак кримінального правопорушення не повідомили про це орган досудового розслідування, несуть відповідальність згідно із законом.

Усі дисциплінарні стягнення, крім позбавлення військового звання, накладені на військовослужбовців і не скасовані до дня звільнення їх у запас чи відставку, втрачають чинність з дня звільнення.

Ст. 46 Статуту: З метою громадського впливу на порушників військової дисципліни та громадського порядку до накладення стягнення за порушення військовослужбовців за рішенням командира можна обговорювати:

- рядових (матросів) – на зборах особового складу;
- сержантів (старшин) – на зборах сержантів (старшин);
- прапорщиків (мічманів) – на зборах прапорщиків (мічманів);
- військовослужбовців-жінок – на зборах військовослужбовців-жінок із військовими званнями (посадами), не нижчими за військово звання (посаду) військовослужбовця-жінки, правопорушення якої обговорюють;
- офіцерів – на зборах офіцерів, які мають військові звання (обіймають посади) не нижче за військово звання (посаду) офіцера, правопорушення якого обговорюють.

Рішення зборів є рекомендаційними для командирів» [19].

Ст. 47 Статуту: Невиконання (неналежне виконання) службових обов'язків, що призвело до людських жертв чи інших тяжких наслідків або

створило загрозу настання таких наслідків, є підставою для усунення військовослужбовців від виконання службових обов'язків.

Рішення про усунення військовослужбовця від виконання службових обов'язків приймається прямим командиром (начальником) та оформляється наказом, про що негайно доповідається в порядку підпорядкованості із зазначенням причин і обставин усунення.

Тривалість усунення від виконання службових обов'язків не повинна перевищувати тривалості службового розслідування та часу, необхідного для прийняття відповідного рішення командиром (начальником), які визначені цим Статутом.

Наказ про усунення військовослужбовця від виконання службових обов'язків скасовується, якщо за результатами службового розслідування підстави прийняття такого рішення не підтверджуються або прийнято рішення про притягнення військовослужбовця, який вчинив правопорушення, до дисциплінарної відповідальності.

Командир, який усунув підлеглого від виконання службових обов'язків без достатніх на те підстав, несе за це відповідальність [19].

Кримінальним кодексом України передбачено злочин: «Бездіяльність військової влади» (ст. 426):

1. Умисне неприпинення злочину, що вчиняється підлеглим, або ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення, а також інше умисне невиконання військовою службовою особою дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати, якщо це заподіяло істотну шкоду, -

караються штрафом від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або службовим обмеженням на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Ті самі діяння, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років.

4. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, що вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, -

караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років» [3].

Суспільна небезпека злочину полягає: в заподіянні шкоди порядку несення військової служби; в потуранні скоєнню злочинних дій підлеглими військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів або працівниками і службовцями Збройних Сил України у зв'язку з виконанням службових обов'язків [5].

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, посягання на які завдає шкоди правильній діяльності органів військового управління і військового командування у військовій сфері, зокрема, при здійсненні повноважень військовими службовими особами, а також інше умисне

невиконання ними своїх службових обов'язків за посадами, які обіймають, у разі спричинення істотної шкоди. *Додатковим безпосереднім об'єктом* є посягання на права, свободи й інтереси військовослужбовців, інших осіб при здійсненні функцій військового командування [9].

Бездіяльність влади полягає у не здійсненні службовою особою дій, які вона могла і повинна була вчинити через покладені на неї законами, військовими статутами й іншими нормативними актами обов'язки. Бездіяльність влади може полягати також і в не перешкоджанні порушенням закону, військового обов'язку, військового порядку іншими особами, якщо запобігання подібним діям входило до обов'язків службової особи [4].

Диспозиція ч.1 передбачає відповідальність за три самостійних види бездіяльності військової влади:

1) умисне неприпинення злочину, що вчиняється підлеглим;
2) умисне ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення;

3) інше умисне невиконання військовою службовою особою дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати, якщо це заподіяло істотну шкоду. Два перших види бездіяльності військової влади вважаються закінченими з моменту невиконання військовою службовою особою обов'язків по припиненню злочину, що вчиняється підлеглим, або умисним ненаправленням військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення. Третій вид бездіяльності військової влади відноситься до злочинів з матеріальним складом та вважається закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди. Для наявності складу злочинної бездіяльності треба встановити:

1) чи була зобов'язана службова особа виконувати певні дії, не вчинення яких ставиться їй за вину;

2) чи мала ця службова особа реальну можливість в конкретних умовах виконати необхідні дії;

3) чи дійсно не були виконані обов'язки службовою особою [5].

Під неприпиненням злочину, що вчиняється підлеглим, слід розуміти потурання вчиненню злочину підлеглим військовою службовою особою, котра була зобов'язана вжити заходів до його недопущення чи запобігання йому.

Ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив злочин, означає, що військова службова особа, за наявності передбачених законом приводів і підстав, умисно не направила до зазначеного правоохоронного органу повідомлення (наприклад, у вигляді телефонограми, офіційного листа, заяви) про злочин, що вчинений особою, яка є для неї підлеглою.

Невиконання цього обов'язку з поважних причин (зайнятість більш важливою і терміновою справою, перебування у відрадженні, тобто відсутність реальної можливості виконати цей обов'язок відповідним чином) виключає кримінальну відповідальність за не порушення кримінальної справи [4].

Інше невиконання дій, які військова службова особа за своїми службовими обов'язками повинна була виконати, може виражатися в неприпиненні правопорушень, що не є злочинами, в неповідомленні до органу досудового розслідування про вчинення злочину особою, яка не є підлеглою для конкретної військової службової особи, в неприйнятті відповідних заходів до приведення військ у стан бойової готовності, незабезпеченні виконання бойових завдань тощо. Проте у цих випадках обов'язковою умовою є заподіяння істотної шкоди.

Отже, *об'єктивна сторона складу злочину* полягає: а) в умисному неприпиненні злочину, що вчиняється підлеглим, або не направленні військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення; б) в іншому умисному невиконанні військовою службовою особою дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати; в заподіянні істотної шкоди та причинному зв'язку між вказаними наслідками та бездіяльністю військової влади.

Істотною шкодою, якщо вона полягає в завданні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а *тяжкими наслідками* за тієї самої умови вважається шкода, яка у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [3].

Суб'єктивна сторона складу злочину характеризується умисною або змішаною формою вини – умисел щодо діяння і необережна форма вини щодо наслідків цього діяння. При цьому ставлення військової службової особи до невиконання нею певних дій завжди є умисним. Командир (начальник) усвідомлює, що його бездіяльність суперечить інтересам військової служби, тобто усвідомлює її суспільно небезпечний характер.

Мотив і мета бездіяльності військової влади на кваліфікацію цього злочину не впливають, але можуть бути враховані під час призначення покарання винному [9].

Суб'єктом складу злочину можуть бути командири (начальники) як за службовим станом, так і за військовим званням або інші службові особи. Для складу злочину не має значення, постійно чи тимчасово військовослужбовець виконує обов'язки командира (начальника) [5].

Кваліфікуючою ознакою злочину є спричинення тяжких наслідків [8].

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину є вчинення його в умовах *воєнного стану* або в *бойовій обстановці*.

Наразі ми маємо зміни у законодавстві, особливо в тих нормативно-правових актах, які порушують питання оборони, незалежності та територіальної цілісності, статусу військовослужбовців, ЗС України в цілому. Звісно, подібні зміни не пройшли стороною і кримінального законодавства України, зокрема, *ст. 426 КК України* було доповнено наступною частиною:

«3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені в умовах особливої періоду, крім воєнного стану, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років.»

Терміни «*особливий період*» та «*воєнний стан*» наводилися на початку статті, але для зручності слід нагадати:

Особливий період – період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [17].

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [17].

Тепер слід додатково звернутися до нормативно-правових актів, для роз'яснення наступних дефініцій:

Мобілізація – комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано.

Загальна мобілізація проводиться одночасно на всій території України і стосується національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, підприємств, установ і організацій.

Часткова мобілізація може проводитися в окремих місцевостях держави, а також стосуватися певної частини національної економіки, Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, підприємств, установ і організацій.

Рішення про проведення *відкритої мобілізації* має бути негайно оголошене через засоби масової інформації.

Рішення про проведення *прихованої мобілізації* доводиться до органів державної влади, інших державних органів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій по закритих каналах оповіщення в порядку, який визначається Президентом України [18].

Підводячи підсумок, доречним буде зазначити, що відтепер *кваліфікуючими ознаками* складу злочину є спричинення *тяжких наслідків*, а також діяння, передбачені частинами першою або другою статті 426 КК, *вчинені в умовах особливого періоду*, крім воєнного стану.

Торкаючись питання санкції до частини першої, слід вказати, що станом на 1 січня 2016 року розмір штрафу може сягати від 850 грн. (п'ятдесят неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) до 3400 грн. (двісті неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

За статистичними даними Генеральної прокуратури України в 2013 р. було порушено 7 кримінальних проваджень за ст. 426 КК, у 2014 році – 24 кримінальні провадження, у 2015 році – 11 кримінальних проваджень, розглянемо таблицю [2].

№		2013 рік	2014 рік	2015 рік
1.	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді	7	24	11
2.	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	5	6	2
3.	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	5	14	16
4.	Кримінальні правопорушення, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення)	2	19	9

Більше інформації з приводу статистичних даних, які дають змогу ознайомитися з кількістю кримінальних правопорушень за ст. 426 КК, можна отримати на сайті Генеральної прокуратури України.

Приклад із судової практики:

«Під час прийому посади ОСОБА_1 стало відомо про наявність у військовій частині А 4239 нестачі речового майна на компенсацію військовослужбовцям за недоотримане речове майно на загальну суму 10371,60 грн. При цьому, на прохання ОСОБА_2 не повідомляти командування частини про факт нестачі речового майна, ОСОБА_1 погодився та, діючи усупереч вищевказаних вимог нормативно-правових та розпорядчих актів, з метою уникнення ОСОБА_2 відповідальності за утворену нестачу, умисно, жодних дій, які він за своїми службовими обов'язками та як військовослужбовець зобов'язаний був виконати не вчинив та про факт виявлення нестачі командирів військової частини А 4239 для призначення і проведення службового розслідування не доповів, членам інвентаризаційної комісії, яка працювала під час прийому-передачі справ та посади про вказаний факт нестачі не повідомив, а навпаки особисто підписав без зауважень акт №228 від 22.09.2011 року прийому – передачі справ та посади начальника продовольчої та речової служби в/ч А 4239, який в подальшому був переданий на затвердження командирів військової частини А 4239.

Внаслідок бездіяльності капітана ОСОБА_1 – невиконання військовою службовою особою дій, які вона повинна була і могла вчинити в силу покладених на неї законами, військовими статутами та іншими нормативними актами

обов'язків, а саме – не повідомлення командування військової частини про виявлену ним нестачу речового майна, було заподіяно істотну шкоду у вигляді приховування факту нестачі речового майна на компенсацію військовослужбовцям за недоотримане речове майно на загальну суму 10371,60 грн, порушення у зв'язку із цим встановленого порядку несення військової служби та залишенні без відповідного реагування найбільш серйозних порушень військового правопорядку, які визнанні умисними військовими злочинами, підриві у зв'язку з цим військової дисципліни у військовій частині та авторитету військової посадової особи (начальника служби), а також наданні можливості винній особі – ОСОБА_2 тривалий час уникати відповідальності за вчинене кримінально-каране діяння, за яке останнього засуджено лише в квітні 2013 року. ...».

«...19 червня 2013 року в м. Хмельницькому між Хмельницьким прокурором з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері радником юстиції Нараганом Р.В. та підозрюваним ОСОБА_1 укладено угоду про визнання винуватості у відповідності до вимог ст. 472 КПК України.

Згідно даної угоди підозрюваний ОСОБА_1 беззастережно визнав свою вину у вчинених кримінальних правопорушеннях. Сторони дійшли згоди щодо міри покарання за вчинення підозрюваним кримінальних правопорушень, визначивши міру покарання за ч. 1 ст. 426 КК України у вигляді штрафу в розмірі 200 неоподаткованих мінімумів громадян, за ч. 1 ст. 366 КК України – штрафу в розмірі 250 неоподаткованих мінімумів громадян, з позбавленням права обіймати посади чи займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням організаційно-розпорядчих обов'язків строком на 1 рік, за ч. 2 ст. 368 (в ред. від 07.04.2011 року) КК України – штрафу в розмірі 850 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, з позбавленням права обіймати посади чи займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням організаційно – розпорядчих обов'язків строком на 2 роки.

На підставі ст. 70 КК України, за сукупністю злочинів, шляхом поглиблення менш суворого покарання більш суворим покаранням, призначити ОСОБА_1 остаточне покарання у виді штрафу в розмірі 850 (вісімсот п'ятдесят) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, з позбавленням права обіймати посади чи займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням організаційно – розпорядчих обов'язків строком на 2 роки.

Суд, роз'яснивши ОСОБА_1 право на судовий розгляд та усі його, обвинуваченого, права при цьому, перевіривши дану угоду на відповідність вимогам чинного законодавства, приходять до висновку, що вона підлягає затвердженню, оскільки ОСОБА_1 характер обвинувачення є зрозумілим, він вину визнав повністю, його дії кваліфіковано за ст. ст. 426 ч. 1, 366 ч. 1, 368 ч. 2 КК України, до даних кримінальних правопорушень передбачена можливість укладення угоди про винуватість, укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дій будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді, умови угоди не порушують прав, свобод та інтересів сторін чи інших осіб, наслідки затвердження угоди сторонам роз'яснено та ними зрозумілі, обвину-

ваченому зрозуміло вид покарання, а також інші заходи, які будуть застосовані до нього у разі затвердження угоди.

Керуючись ст.ст. 374, 475 КПК України, суд ЗАСУДИВ:

Угоду про визнання винуватості 19 червня 2013 року між підозрюваним ОСОБА_1 та Хмельницьким прокурором з нагляду за додержанням законів у війсьній сфері радником юстиції Нараганом Р.В. затвердити.

ОСОБА_1 за ст. ст. 426 ч. 1, 366 ч. 1, 368 ч.2 (в ред. від 07.04.2011 р.) КК України визнати винним та призначити узгоджене сторонами покарання:

– за ч.1 ст. 426 КК України – штраф в розмірі 200 неоподаткованих мінімумів громадян

– за ч. 1 ст. 366 КК України – штраф в розмірі 250 неоподаткованих мінімумів громадян, з позбавленням права обіймати посади чи займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням організаційно-розпорядчих обов'язків строком на 1 рік;

– за ч. 2 ст. 368 (в ред. від 07.04.2011 р.) КК України – штраф в розмірі 850 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, з позбавленням права обіймати посади чи займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням організаційно – розпорядчих обов'язків строком на 2 роки.

На підставі ст. 70 КК України, за сукупністю злочинів, шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим, остаточно визначити ОСОБА_1 покарання у виді штрафу в розмірі 850 (вісімсот п'ятдесят) неоподаткованих мінімумів доходів громадян (тобто 14 450 грн.), з позбавленням права обіймати посади чи займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням організаційно – розпорядчих обов'язків строком на 2 роки.

Стягнути з ОСОБА_1 на користь держави 1173,60 грн. судових витрат.

На вирок може бути подана апеляція протягом 30 днів з дня його проголошення, з підстав, передбачених ст. 394 КПК України» [22].

Висновки. Навряд чи можна не погодитися з тим, що представники військової сфери, захисники Вітчизни, мають бути прикладом мужності, чесності та відповідальності. Однак вчинення злочинів проти встановленого порядку несення або проходження військової служби істотно підриває авторитет Збройних Сил у суспільстві, породжує неповагу до військовослужбовців, державної влади тощо.

Підводячи підсумок, варто зазначити наступне:

1. Закон повинен бути загальнодоступним і зрозумілим, таким, який зрозуміє будь-яка людина, навіть не маючи вищої освіти, а тим більше – юридичної. Слід пам'ятати: «Поганий закон читати дуже важко, навіть фахівцеві, читати поганий закон пересічному громадянину – виливається каторгою».

2. Кримінальний закон не повинен містити труднощі в засвоєнні інформації. Повинна бути чітка структура нормативно-правового акту, яка б забезпечила зручне використання закону.

3. Не завжди перейняття структури, змісту або певних принципів у нормативно-правовий акта іноземних держав виливається в покращення стану національного законодавства. Використовуючи досвід іноземних партнерів, варто пам'ятати про соціальні та культурні цінності народу, враховувати мен-

тальність та стан моралі, економічний чинник тощо. Прислів'я «Сім разів відміряй, один раз відріж», говорить про те, що для початку потрібно обміркувати свої дії кілька разів, подумати про їх наслідки, а після вже почати пускати їх у хід.

4. У провідних країнах Європи, здебільшого, відсутня спеціальна норма, яка б відповідала у еквіваленті нормі національного законодавства. Навіть країни, які відносяться до однієї правової сім'ї мають свої нюанси, і своє бачення на ті чи інші питання з приводу відповідальності військовослужбовців та командирів (начальників), таким прикладом цього твердження є законодавство Німеччини, німці створили окремо від *Кримінального кодексу – Військово-кримінальний кодекс*.

5. Відповідною нормою *нового Кодексу військової юстиції Франції* передбачено, що у випадку, коли особа не є військовослужбовцем та не відноситься до інших збройних формувань, вона додатково карається штрафом у розмірі від 3 750 євро (104 783 грн., станом на січень 2016 року), таким чином існує різниця у *суб'єкті складу злочину*, якщо порівнювати із національним законодавством.

6. Доречним буде зазначити, що відтепер *кваліфікуючими ознаками* складу злочину, передбаченого *ст. 426 КК України*, є спричинення *тяжких наслідків*, а також діяння, передбачені частинами першою або другою статті 426 КК України, *вчинені в умовах особливого періоду*, крім воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996 р., № 30 від 23.07. 1996, ст. 141.

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень -грудень 2015 року. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820&c=edit&_c=fo

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26 від 29.06.2001. – Ст. 131.

4. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Видання дев'яте, перероблене та доповнене / Відп. ред. Є.Л. Стрельцов. – Х. : Одиссей, 2013. – 912 с.

5. *Панов М.І., Касинюк В.І., Харитонов С.О.* Злочини проти встановленого несення військової служби (Військові злочини). – Харків: «Харків юридичний», 2006. – 172 с.

6. Кримінальне право України: Особлива частина: Підруч. для студ. вищ. нав. закл. освіти / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Юрінком Інтер; Х. : Право, 2002. – 496 с.

7. *Сташис В. В., Тацій В. Я.* Підручник Кримінальне право України: Особлива частина: 4-те видання, перероблене і доповнене – Харків: Право, 2010. – 456 с. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://uristinfo.net/2010-12-28-11-45-41/263-kriminalne-pravo-ukrayini-osobliva-chastina.html>

8. *Хавронюк М. І.* Коментар до Розділу XIX КК України (ст. 426). Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/uk.html>

9. Карпенко М. І. Військові злочини: характеристика, методика розслідування та запобігання: посібник / За заг. ред. д.ю.н. В. К. Матвійчука. – К. : ВД Дакор, 2013. – 472 с.

10. Code de Justice Militaire // Режим доступу: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071360&dateTexte=20080505>

11. E-ressource // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=041E1E41B6CD07EF9A878E976267EF1A.tpdila12v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006182816&cidTexte=LEGITEXT000006071360&dateTexte=20080505

12. Wehrstrafgesetz // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/wstrg/>

13. Strafgesetzbuch // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html>

14. Armed Forces Act // Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/52/contents>

15. Уголовный кодекс Республики Беларусь. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://pravo.kulichki.com/vip/uk/>

16. Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1934-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992 р., № 9, ст. 108.

17. Про оборону України: Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2020-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 49, ст. 420.

18. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 р. № 3543-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 44 від 02.11.1993.

19. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р. N 551-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999 р., № 22-23 від 11.06. 1999, ст. 197.

20. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 р. № 548– XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999 р., № 22-23 від 11.06. 1999, ст. 194.

21. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12. 1984 р. // Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., від № 51, від 18.12.1984, стаття 1122. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

22. Єдиний державний реєстр судових рішень. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38553192>

Карпенко М.І., Гопак С.О. Сучасна статистика, аналіз та приклади складу злочину, передбаченого ст.426 Кримінального кодексу України («Бездіяльність військової влади»)

Стаття присвячена складу злочину, передбаченого ст. 426 КК, аналізу законодавства країн Західної Європи та СНД, сучасній статистиці стану злочинності, виявленню недоліків закону. Зроблено висновок про те, що наука потребує більш глобального вивчення даної проблематики з метою вироблення практичних рекомендацій законодавцю по вдосконаленню чинного законодавства.

Ключові слова: *бездіяльність військової влади, особливий період, воєнний стан, бойова обстановка, істотна шкода, тяжкі наслідки.*

Карпенко Н.И., Гопак С.А. Современная статистика, анализ и примеры состава преступления предусмотренного ст.426 Уголовного кодекса Украины («Бездействие военной власти»)

Статья посвящена составу преступления, предусмотренного ст. 426 УК, анализа законодательства стран Западной Европы и СНГ, современной статистике состояния преступности, выявлению недостатков закона. Сделан вывод о том, что наука требует более глобального изучения данной проблематики с целью выработки практических рекомендаций законодателю по совершенствованию действующего законодательства.

Ключевые слова: *Бездействие военной власти, особый период, военное положение, боевая обстановка, существенный вред, тяжкие последствия.*

Karpenko M.I., Hopak S.O. Current statistics, analysis and examples of corpus delicti of crime under Art. 426 Criminal Code of Ukraine «Inactivity of military authorities»

The article is devoted to the offense under Art. 426 of the Criminal Code, legal analysis of Western Europe and the CIS (The Commonwealth of Independent States), today's statistics of crime, revealing the shortcomings of the law. The conclusion is that science requires a global perspective of studying this problem to develop practical recommendations for the legislator to improve the exiting legislation.

Keywords: *The inaction of the military authorities, special period, martial law, military situation, substantial damage, serious consequences.*

Стаття надійшла до редакції 10.12.2015.